

ศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี และศาสตราจารย์ ดร.ป๋วย อึ๊งภากรณ์

ปรีชา อรชุนกะ

หากไม่มีปูชนียบุคคลของไทย 2 ท่านคือ ศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี (คาราโด เฟโรจี) และศาสตราจารย์ ดร.ป๋วย อึ๊งภากรณ์ ก็จะไม่มียุคศิลป์ พีระศรี

อาจารย์ศิลป์: ผู้ริเริ่มให้มีหอศิลป์สมัยใหม่¹

เช้าวันหนึ่งในชั่วโมงประวัติศาสตร์ศิลป์ของคณะจิตรกรรม ประติมากรรม ปีที่ 3 ทุกคนในห้องเรียนต่างแปลกใจที่อาจารย์ฝรั่งเข้าห้องช้ากว่าปกติ

อาจารย์หน้าตาขี้ม้ายิ้มเดินเข้ามาในห้องด้วยอารมณ์ดี อย่างผิดปกติ “ฉันมีความสุขที่สุด ฉันอยู่เมืองไทยมา 30 กว่าปี เพิ่งมีคนเข้าใจฉันวันนี้เอง”

แล้วอาจารย์ก็เล่าให้ฟังถึงสาเหตุที่มาสอนสายไป เพราะว่าอาจารย์ป๋วย อึ๊งภากรณ์ ซึ่งเป็นผู้อำนวยการสำนักงบประมาณเชิญไปพบและยินดีจะให้ความช่วยเหลือเรื่องงบประมาณเกี่ยวกับหอศิลป์สมัยใหม่

หลังจากนั้นไม่นานอาจารย์ก็ทำโครงการเกี่ยวกับหอศิลป์สมัยใหม่ และเสนออาจารย์ป๋วยก่อนออกจากห้องสอนในวันนั้น อาจารย์เดินฮัมเพลงออกไปด้วยอย่างมีความสุข

¹ ปรีชา อรชุนกะ, “ความสุขของอาจารย์,” ใน *อาจารย์ศิลป์กับลูกศิษย์*, 2527, หน้า 397-398.

อาจารย์ป่วย: ผู้สานต่อเจตนารมณ์อาจารย์ศิลป์

อาจารย์ป่วยเขียนจดหมายลงวันที่ 28 กรกฎาคม 2509 ตอบที่อาจารย์ดำรง วงศ์อุปราช ขอให้ท่านเล่าเรื่องที่ติดต่อกับศาสตราจารย์ ศิลป์ พีระศรี เมื่อ พ.ศ.2505 ดังนี้

“เรื่องตอนผมเริ่มติดต่อกับอาจารย์ศิลป์ มีอยู่นิดเดียวซึ่งผมขอถือโอกาสเล่ามาเพื่อประโยชน์กับผู้อื่นที่จะเขียนต่อไปคือ เมื่อก่อนอาจารย์ศิลป์ จะถึงแก่กรรมเมื่อผมได้อ่านหนังสือเกี่ยวกับศิลป์ และพบบทความของอาจารย์ศิลป์บทความหนึ่ง บทความนั้นกล่าวถึงศิลป์ในประเทศไทย และบอกว่ามีข้อบกพร่องอยู่มาก แต่ที่สำคัญที่สุดไม่มีเกลเลอร์รี่ สำหรับ Modern Art ในขณะนั้นผมยังเป็นผู้อำนวยการสำนักงบประมาณ ผมจึงเชิญอาจารย์ศิลป์มาพบ และบอกว่าเป็นโอกาสแล้วที่ผมจะช่วยในเรื่องนี้ได้ ถ้าอาจารย์ศิลป์จะดำเนินเรื่องและประมาณการมาให้ผมโดยถือหลักว่า ทางสำนักงบประมาณจะจัดสรรงบประมาณอุดหนุนให้ครั้งหนึ่งของประมาณการทั้งหมด อีกครั้งหนึ่งนั้นต้องขอให้อาจารย์ศิลป์หาจากมูลนิธิหรือเอกชนต่างๆ อาจารย์ก็ยินดีที่จะกระทำ และต่อมาก็ได้ติดต่อกันอีกครั้งหนึ่งหรือสองครั้ง โดยอาจารย์ศิลป์นำแบบแผนการก่อสร้างมาให้ดู และเท่าที่ผมจะได้แผนการก่อสร้างไม่มากนักเป็นเรือนแสน ผมก็รับไว้เพื่อตั้งงบประมาณเป็นเงินอุดหนุน แต่ยังไม่ทันได้ทำอะไรท่านก็ถึงแก่กรรมเสียก่อน ทางเจ้าหน้าที่งบประมาณและผมรู้สึกว่ามีความผูกพันอยู่ จึงดำเนินการต่อไปจนถึงปัจจุบันนี้”²

อาจารย์ป่วย: ผู้ยืนยันก่อตั้งหอศิลป์สมัยใหม่แห่งแรกของไทย³

อาจารย์ป่วยมีบทบาทสำคัญในการก่อตั้งหอศิลป์ พีระศรี ท่านได้ร่วมกับกลุ่มลูกศิษย์ศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี และกลุ่มผู้สนใจศิลปะ ก่อตั้งมูลนิธิหอศิลป์ พีระศรี ขึ้นเมื่อ 6 มีนาคม 2507 เพื่อมุ่งหมายก่อตั้งหอศิลป์สมัยใหม่ และส่งเสริมสนับสนุนศิลปะสมัยใหม่ และศิลปะร่วมของไทยตามเจตนารมณ์ของศาสตราจารย์ศิลป์ โดยมี ม.ร.ว.พันธุ์ทิพย์ บริพัตร เป็นประธานกรรมการ ท่านเป็นรองประธานกรรมการ

และอาจารย์ป่วยยังเป็นประธานกรรมการทำทุนด้วย ช่วยให้มูลนิธิฯ ได้เงินบริจาคจำนวนมากจากเอกชนและองค์กรต่างๆ ของไทยและต่างประเทศ ตลอดทั้งทางรัฐบาลก็อนุมัติเงินอุดหนุนให้ 1 ล้านบาท ทำให้ใน พ.ศ.2509 มูลนิธิฯ จึงมีเงินพอจะสร้างอาคารได้ แต่ยั้งติดขัดด้านสถานที่แม้ว่าเมื่อ พ.ศ.2508 ม.จ.การวิก จักรพันธุ์ กรรมการของมูลนิธิฯ ได้กราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเพื่อขอพระบรมรา

² ดำรง วงศ์อุปราช, “ความเป็นมาของหอศิลป์ พีระศรี,” ใน *มทรรรมศิลป์ พีระศรี 12 พฤษภาคม 27, 2527*, หน้า 30.

³ เรื่องเดียวกัน และ

วิบูลย์ ลี้สุวรรณ, *ทิศทางของหอศิลปะร่วมสมัยในประเทศไทย (ตอน1)*, เอกสารประกอบการเสวนาเรื่อง หอศิลป์ในประเทศไทย วันพุธที่ 29 พฤษภาคม 2539 ฝ่ายวิจัยร่วมกับคณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, หน้า 21.

ขานุญาตใช้ที่ดินบริเวณสนามเสือป่า ด้านถนนศรีอยุธยา และได้รับพระบรมราชานุญาตแล้ว แต่ต้องเจรจากับสำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ และองค์การส่งเสริมการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยซึ่งเป็นผู้เช่าที่ดินดังกล่าวอยู่ ก็ยินดีให้มูลนิธิฯ เช่าที่ดิน มูลนิธิฯ จึงดำเนินการออกแบบอาคารและขออนุญาตก่อสร้างในที่ดินดังกล่าว ใน พ.ศ.2512 แต่สำนักงานทรัพย์สินฯ ตอบปฏิเสธเนื่องจากกองอำนาจการรักษาความปลอดภัยแห่งชาติขอเช่าที่ดินทั้งหมดในบริเวณสนามเสือป่า และไม่เห็นด้วยที่จะให้สร้างหอศิลป์ อ้างว่าไม่สะดวกในการรักษาความปลอดภัยทางทหาร การดำเนินงานสร้างหอศิลป์จึงหยุดชะงักจนถึง พ.ศ.2515 น.อ.สมภพ ภิรมย์ อธิบดีกรมศิลปากร ติดต่อขอใช้ที่ดินริมแม่น้ำเจ้าพระยา 1 ไร่เศษ ของมหาวิทยาลัยศิลปากรให้ แต่ไม่ได้รับคำตอบ

ต่อมาใน พ.ศ.2516 คณะกรรมการมูลนิธิมีมติให้สร้างหอศิลป์ในที่ดินของ ม.ร.ว.พันธุ์ทิพย์ บริพัตร ในซอยอรุณการประสิทธิ์ ตามที่ท่านเสนอให้ โดยทำสัญญาเช่าที่ดินในราคาตารางวาละ 50 สตางค์ ตลอดไป แล้วทำสัญญาสร้างอาคารหอศิลป์เมื่อ 18 มิถุนายน 2516 ตามแบบแปลนที่ ม.ล.ตรีทศยุทธ เทวกุล ออกแบบในวงเงิน 2,702,430 บาท ใช้เวลา 10 เดือนเศษ ก่อสร้างแล้วเสร็จ

สมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี เสด็จพระราชดำเนินมาทรงเปิดหอศิลป์ พีระศรี (The Bhirasri Institute of Modern Art) เมื่อ 14 พฤษภาคม 2517 ซึ่งตรงกับวันถึงแก่กรรมของศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี ครบปีที่ 12 โดยมีอาจารย์ดำรง วงศ์อุปราช เป็นผู้อำนวยการคนแรก และนับเป็นหอศิลป์สมัยใหม่แห่งแรกของไทย คณะกรรมการมูลนิธิฯ และผู้บริหารหอศิลป์แห่งนี้ในแต่ละช่วงเวลาได้บริหารจัดการให้มีกิจกรรมทางศิลป์อย่างต่อเนื่อง

แต่แล้วในที่สุดก็ปิดไปเมื่อ พ.ศ.2533 หลังจากมรณกรรมของ ม.ร.ว.พันธุ์ทิพย์ บริพัตร ประธานมูลนิธิฯ มีนายฉัตรวิชัย พรหมทัตเวทีเป็นผู้อำนวยการคนสุดท้ายของหอศิลป์ พีระศรี

อาจารย์ป่วย: ผู้เป็นแบบอย่างการสนับสนุนศิลปิน

อาจารย์ป่วยได้สานต่อเจตนารมณ์ของศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี อีกเรื่องหนึ่ง คือ การส่งเสริมสนับสนุนศิลปิน เช่น ชื่องานศิลป์ ด้วยเงินส่วนตัวของท่าน และยังเสนอความคิดให้ธนาคารแห่งประเทศไทย ชื่อภาพของศิลปินหลายคนไป ซึ่งเป็นแบบอย่างให้ธนาคารพาณิชย์ และหน่วยงานอื่นๆ นำไปปฏิบัติตาม